उत्सर्ग.

મારા

સ્વર્ગવાસી પૂજ્ય માતા અને પિતા?

તમારા ચરણકમળની પુત્ર ભક્તિ

અંગિકાર કરવાને આ માયીક

સંસારમાં હું દુરભાગી

બન્યો છું તેની

આન્તરિક ભક્તિના સ્મ-

રણાર્થે આ ભાષાંતરરૂપી લઘુ-

ગ્રંથ તમનેજ ભક્તિપૂર્વક ઉત્સર્ગ કરૂછું.

આપનો ઓસિંગળ પુત્ર

મનમોહનદાસ દયાળદાસ.

પ્રસ્તાવના.

વાચનારાઓને ઘણુંખરૂ માલમ હશે કે કેટલાક જી-શાસુ અંગ્રેજી સ્ત્રી પુરૂષો, **કર્નલ હેનરી-એસ-ઓલકોટ** અને **માડમ બ્લાવાટસ્કી, અમેરીકા** દેશથી આપણી પ્રાચીન વિદ્યાઓની શોધનમાટે હિંદુસ્તાનમા આવી રહ્યાં છે. તેઓએ **મુંબઈ** અને **હિંદુસ્તાનમાં** ઘણી જગ્યાપર **થિઓસોફીકલ સોસાઇટી** નામની સભાઓ સ્થાપન કરીછે. આજ સુધીમાં તેઓ તરફથી **આર્ય** વિદ્યાની શોધોનાં ઘણાં અમુલ્ય પુસ્તકો અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થઇ ચુકયાં છે. લગભગ દશ વર્ષો થયાં **થીઓસોફીસ્ટ** નામનું એક અંગ્રેજી માસિક તેઓ તરફથી પ્રસિદ્ધ થાયછે. આથી કરીને આપણા દેશના અંગ્રેજી કેળવણી લેતા ઘણા **આર્ય**બંધુઓની આંખના પરદા ખુલતા ચાલ્યાછે. તેઓ મોટા પરિશ્રમથી **આત્મ**વિદ્યાની પણ શોધ કરી રહ્યાં છે. આ અંગ્રેજી સ્ત્રી પુરૂષો અને બીજા સત્યશોધકોનો તો પક્કો વિશ્વાસ થઈ ગયોછે કે **વેદ** એજ સર્વથી **પ્રાચીન** અને **સત્ય ધર્મ છે.** હિંદુસ્તાનથીજ સઘળું જ્ઞાન બીજા સર્વ મુલ-

કોમાં ફેલાવો પામ્યુંછે. પ્રાચીન અને અરવાચીન સર્વે વિદ્યાઓનું બીજ **વેદજ** સિદ્ધ છે.

થીઓસોફીકલ સોસાઇટીના પ્રમુખ **કર્નલ હેન્રી-એસ. ઑલકૉટ**, જેઓએ **ભારતવર્ષ**ની વિદ્યાઓ અને ધર્મના વિષયો ઉપર જુદી જુદી ઠેકાણે ઘણા ઘણા વ્યાખ્યાનો આજસુધી આપ્યાં છે અને હજીપણ આપતા રહ્યા છે. તેમના વ્યાખ્યાનોમાનું એક અતિઉપયોગી અંગ્રેજી વ્યાખ્યાન **ભારતભૂમિના ત્રિકાલીક દર્શન**ના વિષય ઉપર છે જેનો સાર આ ગુજરાતી ભાષાંતરમાં આપ્યોછે. ગુજરાતી સત્યજ્ઞાની પુરૂષોને આ ભાષાંતર વાંચ્યાબાદ જણાશે કે આપણા **આર્ય**લોકો અંગ્રેજી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરીને કેટલા મૂર્ખ બનેછે અને આપણા પ્રાચીન ધર્મને જુઠો અને હિચકારા જેવા બની તુચ્છ ગણેછે તેઓને, આવા પરદેશી અંગ્રેજી સ્ત્રી પુરૂષોને જોઈ અને તેઓના મુખથી આપણા **આર્ય**ધર્મની પ્રશંસા સાંભળી, કેટલું શરમાવું પડશે? તેઓ **તત્વદર્શી** અને **આત્મ-જ્ઞાની** થઈ આપણા પ્રાચીન **વૈદીક** મતની કેટલી ખરી પ્રસંશા કરી રહ્યાછે.

વાહ! વાહ! ધન્ય છે એવા સત્યશોધકો અને **મહા-ત્માઓની મેહનતને. ફિટકાર હજો મિથ્યા અપવાદીઓ-**

નાપર કે જેઓને પોતાના ધર્મની મુદ્દલ લાગણી હોતી નથી. એવો કયો દુરભાગી **આર્ય** હશે કે જે પોતાના ધર્મનું મહત્વ અને ગૌરવ આવી રીતે પરદેશીઓના મૂખથી વર્ણન થયેલું સાંભળી ગદ્દગદ્દ કંઠે અશ્રુપાત અને શોચ પોતાના જીગરમાં નહી લાવે? એવો કયો **આર્ય**-દેશનો **પૂત્ર** હશે કે જે પોતાના **આર્ય**દેશની દયા ઉપજાવનારી સ્થીતિ ઉપર મુદ્દલ વિચાર નહી લાવે? એવો કયો અભાગીઓ હશે કે પરદેશીના મૂખથી સાંભળી પોતાનો ઉભરો સમાવી પોતાની વર્તમાન દશામાં સત્ય ચિત્તથી તેનું અનુકરણ કરવામાં અભિલાષી નહી બને?

વાંચનાર ગૃહસ્થને મારી એટલીજ નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ છે કે આ વ્યાખ્યાન ધ્યાનપૂર્વક વાંચવું અને તેથી તેને જો કંઇ જ્ઞાન અને ચૈતન્યતા પ્રાપ્ત થશે તો આ મારી મેહેનત સફલ થયેલી જાણીશ.

આ ભાષાંતરનો સુધારો કરવામાં મારા પરમમિત્ર **રા. રા. મંગલદાસ જમનાદાસે** જે શ્રમ લઇને મને સહાયતા આપી છે માટે એ બહુંનો હું અન્તઃકરણપૂર્વક આભારી છું.

મુંબઈ ભૂલેશ્વર. તા. ૧ લી આગષ્ટ ૧૮૮૯. **મનમોહનદાસ દયાળદાસ.**

सत्यात् नास्ति परोधर्मः

ભારતવર્ષનું ત્રિકાલીક દર્શન.

થીઓસોફીકલ સોસાઈટીના પ્રમુખ **કરનલહેનરી-એસ-ઑલકાટે** અમેરીકા દેશથી હિંદુસ્તાનમાં આવી **મુંબઈ, અમૃતરસ, લાહોર, મુલતાન, કાનપુર, કાશી** અને **અલાહબાદ** વીગરેના સ્થલોમાં મોટી જાહેર સભાઓ સમક્ષ જે અતિ ઉપયોગી અંગ્રેજી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તે આર્યબંધુઓના ઉપકારાર્થે આ ગૂજરાતીમાં ભાષાંતરરૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

ભૂતકાળની દશા.

જ્યારે આપણે હાલના ઇતિહાસ કરતાઓએ જે વર્ણનો આપ્યાં છે તે ઉપર નજર પોહોંચાડી જોઇએ છીએ ત્યારે તે સમયમાં વિવિદ્ધ મનુષ્ય જાતોનું એક સ્થાન છોડી બીજા સ્થાનમાં જઇને વસવું, રાજ્યોની ચઢતી અને પડતી, મહાન પુરૂષોની નિતી, વ્યવહાર અને મર્યાદા, ધર્મ, વિદ્યા, હુન્નર, ફીલસુફી એ સઘળું ધર્મના વિષયમાં સમાયલું માલમ પડેછે. જ્યારે આપણે જોઇએ છીએ કે એક ગ્રંથ કર્ત્તાના લેખને બીજો સર્વથા અશુદ્ધ ઠરાવેછે અને તેની પછી આવનાર ત્રીજો બીજાના ગ્રંથને અશુદ્ધ ઠરાવેછે ત્યારે મારા ચિત્તમાં એવો સંદેહ ઉત્તપન્ન થાયછે કે વર્ત્તમાન સમયના ગ્રંથ કર્ત્તા જુઠું અને અશુદ્ધ વર્ણન કરવામાં ઇતિહાસની વિદ્યા માને છે. શું ? હું તેમ કદી ધારતો નથી. પરંતુ મને પૂર્ણ નિશ્ચયથી એટલું તો માલમ પડેછે કે હાલના સમયના ઈતિહાસ કરતાઓ મનુષ્ય જાતિની હવેથી થનારી પ્રજાને મૂર્ખ, અજ્ઞાની અને અયોગ્ય ઠરાવતા જશે. મારા મતમાં એવા ગ્રંથકારો અધિક મૂર્ખ, અજ્ઞાની અને અવિશ્વાસનીય જેવા છે. કારણ કે તે-

વાઓ એક મતનું ખંડન કરી બીજાના ધર્મનો પક્ષ કરી વારંવાર બીજાના કે ત્રીજાના ધર્મનું ખંડન કરતા રેહેછે. આવાનો ચાહે તેવો મત હો તે પોતાના ધર્મનો અર્થ વધારવાનો સંભવ હોય છે. બીજા ધર્મની નિંદા કરવી અથવા મિથ્યા અપવાદ લગાડવામાં પુણ્ય સમજે છે. રાજ્યકીય વિષયપર લખવા વાળાની સમઝપર પણ એવોજ પત્થર પડેછે પરંતુ એટલો નહીં કે પોતાના પક્ષને કંઈ નુકસાન હોય તોપણ અવશ્ય તેઓ બીજા વિષયને નુકસાન કરતા નથી પણ ન્યાયસહીત સંમતી આપતા રહેછે. એટલાજ કારણથી **મિસર, યુનાન, રોમ, આસિરીયા, યૂરોપ** અને **અમેરીકા** દેશોના ઈતિહાસોને યથાર્થ ખરા રૂપના માનવા તે જ્યાંસુધી અશુદ્ધ લેખોની વિચારપૂર્વક સત્ય શોધ નહીં નિકળી આવે ત્યાંસુધી અસંભવીત છે.

થોડા વખતમાં હું તમોને ઈતિહાસ વેત્તાઓનાં નામ અથવા એઓના લેખોનું વર્ણન તમારી સમક્ષ કરી શકતો નથી પણ તેવાઓની ભૂલ ઉપર આ મારી સંમતી છે. અને આમારૂં એકલાનુંજ મત છે એમ નથી પણ દુનિયાના ઘણા સારા વિદ્વાન્ અને તત્વદર્શી લોકોનો પણ એજ અભિપ્રાય છે. પરંતુ એટલું કેહેવું અગત્યનું

છે કે સો વર્ષ પેહેલાં યૂરોપના ઈતિહાસ કર્ત્તાઓ **આર્ય**-મનુષ્ય જાતિના ઈતિહાસની એક બે વાતોથી પણ જાણીતા નહોતા. **સરવિસીઅમ જોન્સ** અને બીજા વિદ્વાન્ અંગ્રેજો અને ફ્રેન્ચમેન **બરનોફ** એઓએ સંસ્કૃતની મહાત્મ્ય વાટીકાના કાવ્યના મનહરણ અને પુષ્પના જેવા સુવાસ અને તેની **આત્મવિદ્યા** અને ફીલસુફીના સુખનાં ફળો, વિદ્યાની સ્વચ્છતા, અને તેની શબ્દ રચનાઓ વીગેરે બાબતોથી જ્યાંસુધી **યૂરોપને** દેખાડી તેઓની આંખો ખુલ્લી કરી નહોતી ત્યાંસુધી કોઇએ પણ સ્વપ્નમાં ધાર્યું નહોતું કે દુનિયામાં **રોમ** અને **યુનાન**ની વિદ્યાના કાળની પેહેલાં કોઈ ઈતિહાસ છે. પ્રથમ પશ્ચિમના પ્રદેશોમાં **મિસર, ઇરાન, બાબીલન, ચીન** અને **હિંદ**ના દેશોની શાસ્ત્રી ચિકિત્સા બુદ્ધિ અને ધર્મસંબંધી વિદ્યાઓના વિષય બહુ કરીને થોડા જાણકારી હતા. તે એવી પ્રકારે હતા કે જેમ ધુમસ એક દીવસનું ખરૂં અજવાળું હોય તે અંધારૂં કરી નાખેછે અને તેમાં ભુલા પડેલા વટેમાર્ગુને લંડનની ગલી ગલીઓના ગાસના દીવાઓ છતાં તેને ખરો રસ્તો જડતો નથી તેમ આ ઈતિહાસ કરતાઓએ પોતાની મૂર્ખતા અને પક્ષપાતીના મતમાં ડુબી

ખરી શોધના અંધારામાં ગળકાં ખાધાં કર્યાં છે અને ખરો માર્ગ શોધી શક્યા નથી. તમો મોટામાં મોટા વિદ્યાલયો અને પુસ્તકાલયોના કોશોમાં જોશો તો તમોને એવાં પુસ્તકો માલમ પડશે કે જેના લેખકોએ મિથ્યા એવું માન્ય કરાવવાનો યત્ન કર્યો છે કે દુનિયાની ઉત્પત્તિ કેવળ ૬૦૦૦ વર્ષની છે. એવા પણ ગ્રંથકારો તમોને મળી આવશે કે તેઓના તનને પણ લખતાં **લજ્જા** નહીં આવી કે **યાહુદી** અથવા પ્રાચીન **ખ્રિસ્તિઓએ એશિઆના** લોકોને પોતાનો ધર્મ, વિદ્યા અને ભાષાઓ શિખવી છે. કોઈ એવો પણ ગ્રંથ મળશે કે જેઓએ સંસ્કૃત ભાષા **હીબ્રુ** ભાષા ઉપરથી નિકળેલી સિદ્ધ કરવાનો યત્ન કર્યો છે. વળી તમો એવા ગ્રંથો પણ વાંચશો કે તેમાં એવાં પ્રમાણો દર્શાવવા યત્નો કર્યા છે કે **બાઇબલ**ની વાતોના ઈતિહાસનું **આર્ય**લોકોના શાસ્ત્રો સાથે મળતાપણું છે. અને તેમ થવાનું કારણ બતાવે છે કે **સૈંતટામસ** નામનો **ઇસુમસીહ**નો એક ચેલો હિંદમાં આવ્યો હતો અને તેણેજ **હિંદ**ના લોકોને ધર્મની શિક્ષા આપી છે. હાલમાં થોડાકજ કાળથી સિદ્ધ થયું છે કે **આર્યાવર્ત્ત**થી **યૂરોપ**વાલાઓએ કળાકૌશલ્યતા શિખી લીધી છે. **આર્યો**નાજ

સંતાનોમાં તે હતી અને તેઓની ધર્મની, વિવિધ વિદ્યાઓની ફિલસુફી **આર્યોથી** ઉતરતી આવી છે.

પ્રોફેસર મૉકસમુલર અને હાલના બીજા સંસ્કૃત વિદ્વાનો આ વિષયમાં પશ્ચિમવાલાઓના મતો બદલી રહ્યા છે. અને અમને પણ આશા છે કે **આર્યોની** કળાકૌશલ્યતાના વિષયોની યથાર્થ વાતો થોડાંવર્ષો જતાં સઘળી પ્રકાશ થઈ જશે અને **આર્ય** લોકોની બરોબર પ્રતિષ્ટા થવા લાગશે. ઘણું કરીને જેમ ઘમણ ફાટી જાય તેમ સત્યનો દીવો ઝલકી નિકળશે. અને વર્તમાનકાળના લોકના દંભને એક સજ્જડ તમાચો પડશે.

આ સમયથી પણ વળી ખરી વાત એવી પ્રગટ થઈ શકશે કે **બાઇબલનું** પેહેલું વાકય લખાયું તેની પૂર્વે અને **યાહુદી** લોકો જેઓ અસલી પ્રજાનો દાવો કરેછે તેની પૂર્વે, વળી **બાબીલોનનો** પાયો નખાયો તે અને **મિસરમાં** સમાધિના મીનારાનો સ્થંભ રોપાયો તેની પૂર્વે, તેમજ વળી **બેરન બનસન** અને **બૉકના** જણાવ્યા પ્રમાણે ૫૭૦૦ વર્ષો પૂર્વે જેને **ખ્રિસ્તિ** લોકો દુનિયાના આરંભનો કાળ ગણેછે તેની પૂર્વે, **આર્યજાતી** કળાકૌશલ્યતામાં સંપૂર્ણતા ભોગવતી હતી એટલુંજ નહીં પણ પોતાની ભાષા અને વ્યાકરણને એવાં સારાં સુધા-

રેલાં હતાં કે જેની ખરોખરી આજસુધી કોઈ કરી શકતું નથી. આ મારા વચનને કદી સત્ય અને પ્રમાણ યુક્ત નહીં માને તેને હું એ સવાલ કરૂંછું કે **મિસર**ના વસાવાને સમય કયો? **મીના**ના રાજ્યની રાજ્યવંશાવલી થવાનો સમય કયો? અને **મિસર**નું રાજ્ય સ્થાપનાર જે કહેવાય છે તેઓ દુનિયાના કયા વખતમાં થયા? જે જે ગ્રંથકારોએ આ વિદ્યાનો શોધ કરેલો છે તેઓએ પણ **મીના**થી લઇને પાછળ છેવટ **ફરોહ**સુધી **મેને-થોસ**નીના રાજ્યવંશ દેખાડવામાં પણ આંચકો ખાધો છે એટલુંજ નહીં પણ એ વિષયમાં હાલના કાળમાં જેઓ અત્યંત નિપૂણતા ધરાવેછે તેઓ પણ હિંમતથી ૫૦૦૦ થી ૬૦૦૦ વર્ષોની પૂર્વેનો તેનો વૃતાંત આપી શકતા નથી. આથી અગાડી પશ્ચિમ ભોમના વિદ્વાનોની બુદ્ધિ કંઈ કહ્યું કરતી નથી. શામાટે કે આ દેશ (**હિંદ**) એટલો તો વૃદ્ધિએ પામેલો હતો કે **રીનન** નામના ગ્રંથકારના પ્રસિદ્ધ લેખોમાં જે દર્શાવેલું છે તેમાંથી આટલું કહ્યા વગર રહેવાતું નથી કે "આ દેશ અનાદી કાળથી અજાએબ રીતે કળાકૌશલ્યતાથી ભરપૂર હતો." તેનાં લખાણો વારંવાર વાચતાં આપણું મગજ પણ ગુમ થઈ જાયછે. વળી **મુગસ્ય** નામનો લખનાર

કહેછે કે "**મિસરમાં** પથ્થરનો, ધાતુનો અને લોખંડનો સમય હતો નહીં. આપણે નિષ્કપટપણે કબુલ કરવું જોઈયે કે **મિસર** આ કેહેવાતા કાળો ઉપર તિરસકારની દૃષ્ટીએ જુવે છે." જ્યારે આ પ્રમાણે છે તો ખુલ્લી રીતે આથી કોઈને પણ **મિસર**ની કળાકૌશલ્યતાના કેહેવાતા પ્રાચીન ઈતિહાસ માટે અનુંમાન કરવાનું પણ સામર્થ્ય રહ્યું નથી. **બ્રુગસ્ચ**ના કેહેવા પ્રમાણે એવો દાખલો મળેછે કે ૮૦૦૦ વર્ષો ગયા ત્યાંસુધી **મિસર**-દેશ સંસારી, રાજ્યકીય અને ધર્મની વ્યવસ્થાએ પામેલો હતો ત્યારે એમ કેમ કહેવામાં આવતું નથી કે **ભારતવર્ષ મિસર**થી પણ પ્રાચીન હતો? વાસ્તવ રીતે જોતાં **ભારતવર્ષ મિસર**થી અધિક પ્રાચીન છે. આમારૂં કેહેવું પ્રથમ અસત્ય જણાશે પરંતુ એનું કેવળ એ કારણ છે કે ૮૦૦૦ વર્ષોની પૂર્વેનો આ **પુન્યભુમિનો** કંઈપણ ઈતિહાસ પ્રસિદ્ધીમાં આવેલો નથી. આમ કેહેવાનો તાત્પર્ય એ કે પશ્ચિમદેશવાલાઓથી અણજાણ હતો. અસલથી **બ્રાહ્મણો** કાળની ગણત્રી રાખતા આવ્યા છે અને આજસુધી કોઈ એવા વિશ્વાસનીય પ્રમાણોથી સિદ્ધ નથી થઈ શકયું કે તેઓની કાલાંતરની ગણના અતિશયોક્તિવાળી છે. વર્તમાન સ-

મયની અગાડી **યૂરોપ**વાલાઓને **ભારતવર્ષ**ના વિષય કંઈ બરોબર જાણકારી નહોતા. અનુમાનથી એવો નિશ્ચય માલમ પડેછે કે ૮૦૦૦ વર્ષ પછી **હિંદ**દેશમાંથી કેટલાકો એ સ્વદેશ ત્યાગ કરી એ ભૂમી કે જે હાલ **મિસર**દેશ કહેવાયછે ત્યાં જઈને વસ્યા. **બ્રુગસ્ચ-બેન મિસર**નો ઈતિહાસવેત્તા અને વધારે વિશ્વાસનિય પ્રાચીન જ્ઞાની છે તે લખેછે કે "પ્રાચીન **મિસર**દેશના લોકો વીગેરેની ઉત્પત્તીનું સ્થાન **આર્ય**દેશજ **ભારતવર્ષ** છે. આનું કારણ એ કે જે વંશની એ શાખા છે તેની-સાથે **ઈન્ડોજરમનીક** વંશવાલાઓનું ઘણુંજ મળતાપણું છે. **એશિયા**ના મહાદ્વીપથી **સ્વેઝકનાલ**નો જે પ્રજાનો રાજ્યમાર્ગ છે ત્યાંથી પાર ઉતરી નાઈલ નદીના કીનારાઓપર આવી વસી. આ યાત્રા એવા વખતમાં થઈ કે જેનો પત્તો દુનિયાના કોઈ પણ ઈતિહાસમાંથી મળવો કઠણ છે." **મિસર** પ્રજા પોતેજ કહેછે કે તે **પવીત્રપંથ** એક છુપા અને પવિત્રદેશમાંથી આવ્યો હતો જે હમણાં સિદ્ધ થયું છે કે **હિંદ**ના માહાસાગરના કીનારાની જગાપર હતો. તે જગ્યાને તેઓ **પંત** કહેછે જેમાં તેઓના દેવતાનું પ્રાચીન સ્થાન બતાવેછે. વળી તેનેમાટે કહેછે કે જ્યારે તેને માનવાવાલા **મિ-**

સરમાં ગયા ત્યારે તે દેવતા પણ **એમનહોર** અને **હેથોડ** જેઓ **મિસરના** કાફલાના નેતા હતા તેની સાથે એ દેશમાં ચાલી આવ્યા વીગેરે સ્થાનોને પ્રાચીન **મિસરો** પવીત્ર ભૂમિ (**પાનટર**) કહેતા હતા. તે હવે સિદ્ધ થયું છે કે પેલી **સીના** પર્વતની પવીત્ર કેહેવાતી ભૂમી જુદીજ છે. **દરીઅલબાહારી** સ્થાનમાં રાણી **હાસતોપ**ની સમાધીના અને દેવલની ભીતોના લેખો-પરથી માલમ પડેછે કે તે પવીત્ર ભૂમિ **પંત ભા-રતભૂમિજ** છે. ધણાક વર્ષોસુધી **મિસરના** લોકો પોતાની પ્રાચીન ભૂમિ સાથે વેપાર કરતા રહ્યા હતા. તેઓના લેખોમાં બહુધા એવા રાજાઓ, ફુલો, ફલો, સુગંધીઓ અને મુલ્યવાન્ લાકડાંઓનાં નામો લખેલાં છે કે જે કેવળ **હિંદ**દેશ સિવાય કોઈ ઠેકાણે મલતાં ન-હોતાં. આથી સિદ્ધ થાયછે કે **મિસર**દેશથી અધિક પ્રાચીન **ભારતવર્ષ** છે. **હિંદ**થીજ સર્વ ગુણ અને વિદ્યા **મિસર**માં ગઈ છે. **સિંહલદ્વીપ**નું નામ જે **આયા** છે તે પ્રાચીનકાળમાં **હિંદ**નો એક ટુકડો હતો.

હવે આથી સ્પષ્ટ જણાયછે કે હજારો વર્ષો પેહેલાં યૂરોપમાં કળાકૌશલ્યતાનું કે પુસ્તક લખી જાણવાનું કે વિદ્યાલયો સ્થાપવાનું ભાન થયું તેની પૂર્વે **આર્યના** પ્ર-

જાપતિઓ વિદ્વાન, ગુણી, બુદ્ધિવાન, સકળગુણ સંપન્ન અને કળાકૌશલ્યતામાં ભરપૂર હતા. (તે વખતે વર્તમાનકાલની માફક સમાન જાતિના પ્રબંધમાં બંધાયલા નહોતા. પણ પોતે ગુણજ્ઞ, વિદ્વાન, સુંદર આચાર વ્યવહારથી સભામાં સર્વથી ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરી શકતા હતા અને નિચ કર્મોથી પતિત અને ભ્રષ્ટ થઈ જતા.)

આર્ય જાતિમાં તે વખતમાં કેવળ જ્ઞાની, તત્વદર્શી કે વિદ્વાન એકલાજ નહોતા પણ મોટા વૈયાકરણી, ચિકિત્સક, વૈદ્ય, સંગીત વિદ્યાના ગુરૂ, કવીયો, જ્યોતિસિઓ, રાજ્ય પ્રબંધ કર્તા, શૂર, વીર, શિલ્પજ્ઞ અને વ્યાપારી, કારીગરો વીગેરે હતા. **શ્રીવાત્સાયન ઋષિ કૃત ચતુષષ્ટીકળા નિર્ણય** ગ્રંથમાં પચાસ પ્રકારના ઉદ્યમ અને વ્યહવારનાં વર્ણન લખ્યાં છે જે **વૈદિક** સમયમાં લોકો ચલાવતા હતા. વૈદિક સમયમાં જીંદગીની જરૂરીયાતનાં સાધનોજ હતાં એટલુંજ નહીં પણ સુધરેલી પ્રજાની મોજ શોખ અને આનંદનાં સાધનો પણ સર્વ સાધારણ હતાં. **ખ્રિસ્તિ** ધર્મના ગ્રંથકારોએ આ વાત કબુલ રાખીછે કે **હિંદના** વિષયમાં નિષ્પક્ષપાત થવામાં કાંઇજ સંદેહ રહી શકતો નથી. વર્તમાન કે પ્રાચીન એ સમયમાંથી કોઇપણ

સમયની કોઇપણ પ્રજાએ **ભારતવર્ષ**માં વસ્તા **આર્યો**ના જેવા સાત્વિકબુદ્ધિ જય કરી શકયા નથી. એના વાસ્તવીકપણામાટે જુદા જુદા ગ્રંથકારોનાં વચનો જો લખવામાં આવે તો એક મોટું પુસ્તક થવા જાય પરંતુ સ્થળ સંકોચનેલીધે તે આપી શકતા નથી છતાં તેમાંથી એક સુજનનું વાક્ય અત્રે ટાંકી બતાવું છું. તે **સીરામપોરનો પાદરી વાર્ડ** સાહેબ છે જેને હિંદદેશના ઈતિહાસનાં સાહિત્યો અને શાસ્ત્રો વીગેરેના વિષયોપર એક ગ્રંથ લખ્યોછે. તે લખેછે કે “સંસ્કૃતના વ્યાકરણની ગણત્રી નથી તેમજ તે લખવાવાલાની બુદ્ધિ તિક્ષ્ણતા અને અત્યંત નિપુણતા પ્રગટ કરેછે. ખરેખર **હિંદુઓ** વ્યાકરણમાં **રોમન** અને **યુનાની** વગેરે પ્રાચીન અને વર્તમાન સમયની પ્રજા કરતાં અધિક ચઢીઆતા છે. **હિંદ**નો કોશ પ્રશંસનીય છે. **આર્યો**એ પ્રાચીન સમયમાં પોતાની ભાષાને ઘણી સારી રીતે સુધારી આભુષીત કરીછે. **આર્યઋષીઓ**એ અસ્ત્ર અને શસ્ત્રવિદ્યાની પણ વિધિવત વૃદ્ધિ કરીછે. હિંદુ રાજાઓ પોતાની સેનાને રણભૂમિપર લઈ જતા હતા. યોદ્ધાઓ સારી શિક્ષા મેળવતા હતા. ઘણા રાજાઓ અને વીર પુરૂષો યુદ્ધમાં પ્રખ્યાતી પામી ગયાછે.”

આ ઉપરાંત **પાદરી વાર્ડ** લખેછે કે "મારા ગ્રંથ વાંચનારાઓને માલમ પડશે કે હિંદુઓના તત્ત્વજ્ઞાની **ઋષી, મુનીઓ** નિઃસંદેહ ઘણી મોટી ગુઢ **આધ્યાત્મિક** વિદ્યા જાણતા હતા. સર્વેજણાઓ તેઓની પુજા, સેવા અને સતકાર કરતા. તેઓની દરેકની સાથે ૧૦૦૦ થી ૨૦૦૦ ચેલાઓ રેહેતા હતા." આ પાદરી પોતાના ગ્રંથના ચોથા ભાગની સમાપ્તીમાં **આર્યદેશના** વડીલોની ઉત્તમ પ્રશંસા કરી લખેછે કે "કોઈ સમજવાળો પુરૂષ આ વાતનો તો કદી ઈનકાર કરવાનો નથી કે પ્રાચીન હિંદુઓની વિદ્યા અને ગુણ અતી પ્રશંસનીય છે. તેઓએ વિવિધ વિષયોપર જે જે લખાણો પ્રગટ કરેલાં છે તે ઉપરથી માલુમ પડેછે કે તેઓને સર્વ વિદ્યાઓનો ઘણો સારો અભ્યાસ હતો. જે ઢબથી તે લખાયાછે તે ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે પ્રાચીનકાલની **આર્ય** મનુષ્યજાતિ કોઇ પણ બાબતમાં ઊતરતી નહોતી. ધ્યાનપૂર્વક તેઓની ફીલસુફીઓ અને શાસ્ત્રોનો શોધ અને તેનો અભ્યાસ કરીએ છીએ ત્યારે નિઃસંદેહ ખાતરી થાયછે કે તેઓની પ્રજ્ઞા અતિ તીવ્ર અને ગુઢ હતી."

વર્તમાનકાલની વિદ્યા (અંગ્રેજી ભણતર) મેળવી

જેઓ ફુલાય છે ને સવાલો કરેછે કે "પ્રાચીનના **આર્ય**લોકોમાં આવા સુંદર તાર, રેલવે, અને વરાળ યંત્રો વીગેરે એવું કંઈ હતું કે?" મારો તેનેમાટે એ ઉત્તર છે કે તે સમયમાં વરાળના ગુણો જાણનારા હતા. છાપવાના યંત્રો ચીનદેશમાં પ્રસ્તુત હતા. **આર્યોમાં** નિઃસંદેહ તારો હતા જે દ્વારાએ ઘણે દુરના સમાચારનો વેહેવાર ચલાવતા હતા અને હજુ પણ તેઓના સંતાનોમાં તેવી રીત પ્રસ્તુત છે પરંતુ વિષેશ અજાયબી એ છે કે જેનામાટે થાંભલા કે લાંબા તારો કે બેટરીઓની કંઈ પણ જરૂર રેહેતી નથી. ત્યારે સર્વ તમો પૂછશો કે એ શું છે? તો તેના જુવાબમાં તેવા અડધા કાચા જ્ઞાનવાલાઓ, અને જેઓ પવિત્રવાતોને એક ઠઠા મશ્કેરી માફક ઉડાવેછે અને અર્ધદગ્ધ અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન મેળવી પોતાના પૂર્વજોને ભલુંબુરૂં કેહેવાને પણ લજવાતા નથી તેઓને મોહોડા ઉપર કહીશ કે આપણા પ્રાચીન **યોગીઓ**, અને હજુ પણ તેવા સત્પુરૂષો **આત્મજ્ઞાન** જાણનારા છે અને દૂરથી એક બીજા સાથે સંદેસાનો વેહેવાર ચલાવેછે. આપ સરવે લોકો મારા આ બોલવા ઉપર વિશ્વાસ રાખશો નહીં પરંતુ તેની સત્યતા અને યથાર્થ સિદ્ધીનેમાટે તલમાત્ર

પણ મને સંકોચ નથી. જે જે લોકોએ યોગવિદ્યાનો શોધ કર્યોછે અને જેઓ યોગ સાધેછે તેઓ તમોને ખાતરીપૂર્વક સિદ્ધ કરી આપશે કે આ વાત સાચી છે.

જો સ્વર્ગવાસી બ્રહ્માચારી—બાવાના વચન ઉપર અમો વિશ્વાસ રાખીએ તો હું કેહેવાને શક્તિવાન છું કે **આર્યલોક** એ વિદ્યા જાણતા હતાં કે જેનેમાટે પશ્ચિમના મોટા વિદ્વાનો પરિશ્રમ કરી રહ્યા છે છતાં તેઓને કંઈપણ નિપૂણતા મલી નથી. **આર્યો** આકાશમાં ઉડતા એટલુંજ નહીં પણ યુદ્ધો વીગેરે કરતા હતા. પક્ષીની માફક પવનમાં ઉડતા હતા. ત્યારે અવસ્ય સંભવ છે કે પવનની લેહેરો અને વાયુના ચલણની વિદ્યાથી તેઓ નિપૂણ હતા. **માહાભારતના** માયાસભાના પ્રકરણમાં તેનેમાટે વર્ણવ્યું છે કે **સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર** (Micross-cope) **દૂરદર્શકયંત્ર** (Telescrope), **ઘટીક** અને **ઘડીયાળોના** યંત્રો (Clocks & Watches), યાંત્રીક ગાતાં **પક્ષીઓ** (Michanical singing–birds) વીગેરે પ્રસ્તુત હતા. "**અસ્તવિદ્યા**" **આર્યોમાં** જાણનારા લોકો હતા જેઓ ઝેહેરી હવા ઉત્પન્ન કરી શત્રુઓની સેનાઓને ઘેરી લઈ પવનમાં ભયંકર શબ્દોના નાદો ઉત્પન્ન કરી શત્રુ-

ઓને વિસમય કરી નાખતા હતા. ભયંકરરૂપ ધારણ કરી શત્રુઓને ભયભીત પમાડતા હતા. એવી વિદ્યાનું નામ-માત્ર પણ આપણા હાલના **આર્યલોકો** જાણતા નથી.

વર્તમાનકાળના શબ્દ વિદ્યાના શોધક પુરૂષો સંસ્કૃતને યુરોપની વર્તમાનકાળની ભાષાઓ સાથે મેળવીને નિર્ણય કરતા જાયછે કે અવશ્ય યૂરોપમાં કળાકૌશલ્યતા **આર્યોથીજ** પ્રાપ્ત થઇછે. વળી એથી પણ વધારે પૂરાવાનાં સાધનો આપણી પાસેછે કે **બાબીલોનીયા, મિસર, યુનાન, રોમ** વીગેરેની **ફીલસુફી**ઓ અને ધર્મના ગ્રંથોપર વિચાર કરી જોતાં માલમ પડેછે કે **આર્યોના** મતો પશ્ચિમ તરફ બે નદીઓના વેહેતા પ્રવાહની માફક આવ્યા છે. વળી **પૈથાગોરાસ-સોક્રેટીસ-હોમર-ઝેનો-હિસીઓડ-સિસરો-પ્લેટો-એરિસટોટલ-સિવોલા-હોમર-વરો-વરજીલ** વીગેરે કવીઓ અને ગ્રંથકારોના મતોને જો **વેદવ્યાસ-જૈમીની-નારદ-પાણીની-ગૌતમ-પાતનજલી-કણાદ-કપીલ-મરીચી** વીગેરે શાસ્ત્રકારોના મતો સાથે મેળવશો તો તેમાં ગુઢજ્ઞાનની સમજ મેળવતાં સર્વને અત્યંત આશ્ચર્ય લાગશે. **ભારતવર્ષના** પ્રાચીન આચાર્યોના મત ધીરે ધીરે પશ્ચિમવાળાઓમાં ફેલાઈ ગયા. જેમ મ-

નુષ્ય જાતિની પેઢી, ધર્મ, ઉપદેશક, રાજ્યકર્તાઓ, યોદ્ધાઓ અને શિલ્પકારો યથા આવશ્યક ઉત્પન્ન થતા જાયછે તે મનુષ્ય જાતિના વિચાર ભિન્ન ભિન્ન સમયોમાં અને દેશોમાં સમાન થઈ શકેછે. પરંતુ **આર્ય આચાર્યો**ના અને **યુનાની** અને **રોમન** ફીલસુફોના વિચારો એક બીજા સાથે એટલા તો મળતા છે કે આરસીમાં પડેલી પ્રતિમા અને મૂળસ્વરૂપ એ બેમાં જેમ કંઈ ભેદ નથી હોતો તેમ તેમાં પણ નથી. એમ જો છે તો પૂર્વના આચાર્યો અને તેમના ગ્રંથો પશ્ચિમમાં ગયા વગર આમ થયું એમ માનવું એ સાધારણ સમજ વિરૂદ્ધ છે. આ ઉપરથી અમે જે ઉપર કહ્યું તેને પુષ્ટીકરણ મળેછે કે **મિસર**ના લોકો **ભારતવર્ષથી**જ આવી **નાઇલ** નદીના કીનારે વશ્યા. સઘળા પ્રાચીન ફિલસુફોએ **યાહુદીના મોઝીસથી** તે **પ્લેટો**સુધી **મિસર**માં આવી બુદ્ધિ અને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી.

આ વિષય પરીપૂર્ણ લખવા ચાહીએ તો ગ્રંથના ગ્રંથ થઈ શકે પરંતુ ટુંકમાં નિરૂપણ કરી દીધું. છે કે **ભૂતકાળ**માં **ભારતવર્ષ**નો કેવો ઊજ્વળ **જય જય** કાર હતો. હવે આપણું ચિત્ત બીજી બાજુપર ફેરવી ધ્યાનપૂર્વક જોઇએ કે આજકાલ **ભારતવર્ષ**ની શું દશા થઈ રહીછે.

વર્ત્તમાનકાળની દશા.

જેઓ આ **પુન્યભૂમિ આર્યાવર્ત્તની** આ ગયલી દશા ચાહાયછે અને જેથી પોતાના હ્રદયને દુઃખીત કર્યુંછે તેઓને તો હવે તેની ગઈ દશાપર વધારે કાળ વિચાર કરવામાં ગાળવો ફોકટ છે. કારણકે તેની નજરે તે મહાન પૂરૂષોની કિર્તીઓ દેખશે અને વર્તમાન કાળના **હિંદના** લોકોની દશા સાથે મેળવશે ત્યારે ગમેતેવો હિમ્મતવાન વા પથ્થરજેવા હ્રદયનો હશે તેના હ્રદયમાંપણ આ કચરઘાણવાલા દેખાવ માટે નિશ્વાસ અને તિવ્ર શોક ઉત્પન્ન થયા વગર રહેશે નહીં. અરે? ક્યાં ગયા તારા પેલા તત્વજ્ઞાની **ઋષીઓ** પેલા **સૂરવીરો** અને **સુભટ્ટો** કે જેઓ વિદ્યા અને બુદ્ધિના દેવ કેહેવાઈ ગયાછે? અરે! તેજ આનંદ, તેજ સ્વતંત્રતા, તેજ પ્રતિષ્ટાના વિચારથી **આર્યભૂમિમાં** સ્વરાજ્ય કરવાને યોગ્ય. હતા અને ખુદ દેવતાઓની બરોબરી કરી શકતા તે ક્યાં ગયા? તિક્ષ્ણ બુદ્ધિવાલા શિલ્પકાર કે જેઓની કારીગરીના નમુના આજસુધી હૈયાતીમાં દેખીએ છીએ અને જેની હરિફાઇ બીજે કંઇ પણ જણાતી નથી, તેઓ ક્યાં ગયા? અરે! **બ્રહ્મજ્ઞાની**

બ્રાહ્મણો જેઓની પાસે આખા એશિઆ ખંડના જ્ઞાનના કોશો હતા તે ક્યાં ચાલ્યા ગયા ? અફસોસ ! સર્વકાળની વિક્રાળ ચંટીના ચક્રમાં દળાઇ ગયાં અને સ્વપ્ન જેવું થઇ ગયું. જુના મસાલામાં થોડીક ખોટી ધાતુની મેલવણી કરી હમણાં એક નવી મનુષ્યજાતી બની રહીછે. પ્રાચીન **હિંદુ** તો એક સ્મરણ માત્રજ રહ્યાછે. પરંતુ વત્તમાન હિંદુઓ તો હમારા નેત્રો આગળ યથાર્થ રૂપમાં દેખાય છે. પૃથ્વી તેની તેજ છે. પરંતુ તેમાં ઊત્તમ ઉત્પાદક શક્તિ રહી નહીં. વર્ત્તમાન કાળમાં વસ્તા લોકો તેઓનાજ સંતાન છે પરંતુ **હાય !** લોકો કેવા ભૂખમરા અને ભ્રષ્ટ થઇ ગયાછે? એક વખત **હિંદ**નાજ અસંખ્ય જંગલો હતા તેથી તેમાં મેઘમંડળ આકર્ષિત થઇ જળ વરસાવી પૃથ્વીની ઉપજની આબાદાની થતી હતી. તે જંગલો સઘળાં નિર્મૂળ થઈ ગયાંછે અને હવે ગરમીથી દેશ સુકાઇ ચાલ્યો અને બળબળ થઈ રહ્યોછે. વારંવાર દુકાળની જાળોમાં ફસી પડતો રહ્યોછે. મનુષ્યની ગણના દિનપ્રતીદીન વધતી ચાલીછે પરંતુ ખોરાકની વસ્તુઓ ઓછી થતી જાયછે. **"અન્નવિના સર્વ પ્રજા દુખિયારી."** હજારોને પોતાના પેટપુરતી રોટલી મળવી કઠણ છે. સારા

અને બુરા સમય થવામાં માત્ર એજ ભેદ રહ્યોછે કે ચાર કરોડ મનુષ્યમાં એકમાં ઓછું તો બીજામાં વધારે ક્ષુધાના કલેશ સહન કરવા પડેછે. ગરીબ બચારા જેઓ એક લંગોટી પેહેરી નિરાશ અને વ્યાકુળ ચિત્ત-વાળા પોતાનો કાળ ગમન કરેછે તેઓને પોતાની દશા સુધારવાની કંઈપણ આશા રહી નથી. તેઓ દારિદ્રતા ભોગવી સદેવ આશાના તુરંગમાં ગળકાં ખાયા કરેછે ને ઈચ્છેછે કે કયારે મૃત્યુ આવી અમને એ મહાદુઃખ-માંથી છુટા કરે. પ્રાચીન સમયની એકયતાને બદલે ચોગરદમ ફુટ ફેલાઇ રહીછે. એક સૂબાથી બીજે સૂબો, એક જાતીથી બીજી જાતિ, એક પંથથી બીજે પંથ, ભા-ઈથી ભાઇ જ્યાં દેખો ત્યાં કલી પ્રસરી રહ્યોછે. એક એવો સમય હતો કે **આર્યાવર્ત્ત**નું નામ લેતાં મનુષ્યોના રૂદયો ઉમંગથી ભરી આવતાં હતાં અને સર્વનાં મૂખ હર્ષથી ભરપુર થતાં હતાં. હમણાંતો સ્વાર્થતત્પર-તાના દૈત્યોએ એ દિવ્યગુણોને વિસારી મુકયાછે. ઉ-પજીવીકાની ચિંતાએ **ભારત**વાલાઓને કાયર, દેશ-દ્રોહી, વિશ્વાસઘાતી અને મિથ્યાવાદી બનાવી દીધાછે. હાલમાં એ મહાન જાતિ પોતાના સંતાનોના નિચ કર્મોનેલીધે નષ્ટ થઈ ગઇ અને તેનું હાલનું તેજ અને

વૈભવ જોઇ હમણાં તેની જે પ્રતિષ્ઠા કરેછે તેના દીલમાં પણ મહા દુઃખ ઉત્પન્ન થાયછે. **ભારત**નાં મોટાં મોટા નગરો જે એક સમયે મનુષ્ય જાતિના મોટા સુખનાં સ્થાનો અને નાના પ્રકારની વિદ્યાઓ અને ધર્મના પવિત્ર ભંડાર હતા તે હમણાં માટીમાં મલીગયાં સમાન થઇ ગયાં છે, એટલુંજ નહીં પણ તેના ખંડીયેરોમાં ગંદા માંસ ભક્ષક પશુ પક્ષીઓ વસી તેની નિશાની પણ રહી નથી. હમણા કદી પ્રાચીન વસ્તુઓની શોધ કરવાવાલા પૃથ્વી ખોદતાં કોઇ એવા નિસાનો મેળવેછે કે જેનાથી **પ્રાચીન આર્યો**ના શાસ્ત્રોના લેખો સત્ય અને પ્રમાણીક સિદ્ધ થાયછે. પરંતુ તેઓમાં ઘણું કરીને એવા લોકો હોયછે કે તેઓ પોતાના મતને ખરો ઠરાવવાની મતલબથી તેમાં પોતાની બુદ્ધિપુર્વકના ઉલટા સુલટા અર્થો ગોઠવી વર્ણન કરેછે જેથી **હિંદ**ની કલાકૌશલ્યતા કેવળ જાણે સો વર્ષોનીજ પુરાણી હોયની એમ ઠરેછે.

મારો રાજ્યકીય બાબતમાં આ સમયમાં કેહેવાનો તાત્પર્ય નથી તેમજ રાજ્યકીય બાબત સાથે મારે કાંઈ પણ સંબંધ નથી. કેવળ **ભારતવર્ષ**ની ફિલસુફી, સાહિત્ય, ધર્મ, વિદ્યાઆદી શિખવાને અર્થે આવ્યોછું અને તેના ઉપર દૃષ્ટિ કરતાં મને વર્તમાન દશા દેખી

દુઃખ ઉત્પન્ન થાયછે. હું જોઉછું કે બ્રાહ્મણો સરકાર અને સોદાગરની નોકરીઓ કરેછે એટલુંજ નહીં પણ તુચ્છ સેવાચાકરીમાં મશગુલ દેખાયછે. કોઇ કોઈ જગ્યાએ વિદ્વાન બ્રાહ્મણો મળેછે પરંતુ તેઓને સહાયતા નથી કે જેના ભરોસાથી તેઓ વિદ્યા સંપાદન કરવામાં તત્પર રહે. તેઓએ પોતપોતાના પુરૂષોની રીતી, વ્યહવાર અને આચરણને ત્યાગ કરી દીધા જેથી તેનું મહત્વ અને વૈભવ જતું રહ્યું. કોઇ કોઈ બ્રાહ્મણો દેવાલયોમાં રહીને પોપટની માફક શ્લોકો બોલ્યા કરેછે અને દાન દક્ષિણા સાધારણ લોકો આપે તે લેછે એટલુંજ નહીં પણ યુરોપીઅનોની સાંમે પોતાનો હાથ ફેલાવી ભીખ માંગતા રહેછે. મંદિરોમાં હવે પ્રાચીન ગુપ્ત મંત્રોપચારતો રહ્યા નથી અને **વેદ**ની રીતી તો ઘણાજ થોડા જાણતા હશે. **પાતનજલી, શંકર અને કણાદ**ના વંશવાલા મનુષ્યો ઘણા એવા છે કે જે મનુષ્યનો **આત્મા** હોવામાં પણ સંદેહ લાવેછે અને જે યોગ વિદ્યાથી પ્રકાશ પામે એવી શક્તિ છે તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખતા નથી. સુધારક નાસ્તિકતાથી દેશના જુવાનીઆઓના મતો ભ્રષ્ટ થતા જાયછે. યુરોપની શિક્ષાથી **આર્ય**લોકોનાં બાળકો નાસ્તિક થતાં જાયછે.

મનુષ્યજાતીને જે આનંદ અને બુદ્ધિનો વધારો કરેછે તે નાશ પામતી જાયછે. તેઓને આવતા જીવનની અને આ વર્તમાન ઝીંદગીની અંદર કંઈ સુખદાયક પરી-ણામ થાય એવી આશા પણ નથી અને આશા વગર દુ:ખની અંદર સહનશિલતા, આનંદ કયાંથી આવે? **સરરીચર્ડ ટેમ્પલ** મુંબઈના માજી ગવરનર સાહેબે એક વખત કહ્યું હતું કે "વર્તમાનની કેળવણી હિંદુઓના ધર્મની જડ હલાવી દેછે." થોડા દિવસો ઉપર ઑક્-સફૉર્ડની પાઠશાળામાં એવાં વચનો કહ્યાં હતાં કે ધર્મની જડ સિથિલ કરવાનાં મુખ્ય કારણ ત્રણ નવા પંથોનો પ્રચાર થવાથી છે. "એક તો **બ્રહ્મસમાજ**, બીજી **પ્રાર્થનાસમાજ**, ત્રીજી **થીઓસોફીકલ સોસાઇટી**." તેની મોટી ભૂલ છે કે થીઓસોફીકલ સોસાઈટીને એક પંથ બનાવ્યો. તેને **આર્યસમાજ**નું નામ પણ માત્ર લીધું નહીં. હજુસુધી **રાવબહાદુર ગોપાલરાવ હરિ દેશમૂખ** તેઓની કૌંસીલના સભાસદ છે અને **દયાનંદ સરસ્વતી**એ લગભગ ચાલીસ પચાસ સમાજો સ્થાપન કરીછે અને જેના પંથવાલા એટલા છે કે ઉપલા ત્રણેને એકઠા મેળવતાં પણ થાય નહીં.

સરરીચર્ડ અતિ ગંભીરતાથી ઈગ્લંડના લોકોને ક-

હેછે કે "હવે અધિક પાદરીઓને હિંદુસ્તાનમાં મોક-
લવાની ઘણી આવશ્યકતા છે કારણ કે નવા દેશી જુ-
વાનો ખ્રિસ્તિ ધર્મ અંગીકાર કરવાને તૈયાર છે." મારી
સમજ પ્રમાણે આવી આશા બાંધવી ઘણી ભૂલ ભરી
છે. હું ઘણી સારી રીતે જોઉં છું કે તે લોકો જેઓ
સૂધારા સમાજોની બહાર છે તેઓ તો પોતાના પ્રા-
ચીન ધર્મનો ત્યાગ કરી તેને બદલે બીજો અંગીકાર
કરતા નથીજ. ખરૂં જોતાં તેઓ યુરોપ અને અમેરી-
કાના જુવાનોની પ્રમાણે બરાબર ભણેલા થતા જાયછે.
અને તે સઘળાના મતો બદલાવાનું એક કારણ છે
જેનામાટે એકજ ઇલાજ થવો ઘટીત છે. કુદરતની
વિદ્યાના અપૂર્ણ અભ્યાસના કારણે તેઓને નાસ્તિક
બનાવી પોતાના પ્રાચીન ધર્મોથી બહીર મૂખ કીધાછે.
હવે તે વિદ્યાદ્વારા પાછી ધર્મની જડ બંધાવી જોઇએ.
ઈશ્વરી સૃષ્ટિને સારી રીતે નહીં સમજવાથી ઘણાઓએ
નાસ્તીકતાનું અવલંબન કરી લીધુંછે. આ પ્રમાણે ભ્રાં-
તીનું યથાર્થરૂપ ન જાણવાથી જીજ્ઞાસુ પુરૂષ **આત્મા**
ઓળખી શકતો નથી. વિદ્યાનું પરીયવસાન એકજ છે
જેમાં પ્રદક્ષિણા કરવાથી સત્યનો શોધ લાગેછે. "હું
વિચાર કરૂંછું કે આ **થીઓસોફી, યોગ વિદ્યા** ના

અજ્ઞાનનો એક મજબુત સ્થંભ છે જેના ઉપર મોટી ઈમારત ઊઠાવવાને ચાહીએ છીએ. બીજા ધર્મવાળાઓ **ભારત**ના જુવાનોની પાસે આવી પોતે ઉપદેશ કરેછે કે અમુક ગ્રંથ અથવા અમુક ગુરૂ વા ઉપદેશકપર વિશ્વાસ કરવો વા અમુક આચાર વ્યવહાર સાંધવાથી મનુષ્યને મોક્ષ મળેછે. પરંતુ હમો તો કોઈના ધર્મમાં હાથ નાંખતાજ નથી કે પોતાનો જુદો મત નિરૂપણ કરતા નથી. અમે તો કેવળ ઈશ્વરી માયાનેજ મુખ્ય આગમ સમજીએ છીએ પરંતુ તે વિદ્યામાટે અમારો તાત્પર્ય એછે કે વર્તમાનકાળના બહુ પ્રમાણીક લોકોની વિદ્યાથી અધિક વિસ્તીર્ણ, લાભદાયક અને દિવ્ય છે. અમે nature સૃષ્ટીના પરોક્ષ અને અપરોક્ષ, જાણીતા અને અજાણ્યા, પ્રગટ અને ગુપ્ત પદાર્થોપર વિચાર કરીએ છીએ. ટુંકમાં શાસ્ત્ર કેવું હોય તેનો નિરણય અમારા **આર્ય**વિચારથી વર્તમાનકાળના વિદ્વાનોથી જુદો છે. અમે ખાતરીથી કહીએ છીએ કે પ્રાચીન **આર્યો**જ પૂર્ણ શાસ્ત્રી હતા. વર્તમાન **ભારત**ના સંતાનોની હજુ આંખો ખુલી નથી. તેઓ કેવળ અંધાપાને વશ પશુ-સમાન છે. તેઓને પાળવાવાળી માતા **વર્તમાન સમયની વિદ્યા** કાંણીછે. પેલી કેહેવત છે “**આંધ-**

ખાના ગામમાં કાણો રાજા" તેવી વાત અતરે દેખવામાં આવે છે. અમારા પશ્ચિમના શિક્ષક બીજા-ઓના ધર્મને નષ્ટ કરવાને જાણેછે પરંતુ તેઓને એટલી બુદ્ધિ નથી કે **મનુષ્ય** વાસ્તવ શું છે. તેઓ નવા **હિંદી** જુવાનોને પોતાના ધર્મપરની આસ્તાથી હટાવી શકેછે પરંતુ સંદેહના દીલમાં ફસાવી દેછે એ સિવાય બીજો કંઈ પણ તેઓનો ઉપકાર કરી શકતા નથી. તેઓ આપણા શરીરની બનાવટ અને યંત્રોના ભેદ બતાવી જાણેછે પણ અંતર જગતનો કંઇ પણ વિશેષ ભેદ તેઓ દેખાડી શકતા નથી. **આત્મવિદ્યા** તેઓની સમજમાં કવીઓની કલ્પના સમાન છે. જ્યારે આવી દશાછે તો અમો કહી શકીએ છીએ કે નવી શિક્ષા **ભારત**વા-સીઓનેમાટે લાભદાયક અને ઉપયોગીછે શું? અને તેનાથી તેનું શું ભલુ થવાનું છે? નવા જુવાનોની સાથે મેલાપ કરો અને તેનો જુવાબ આપો. **સર રીચર્ડ**નું કેહેવું ખરૂં છે કે તેઓના વિચાર પોતાના પ્રાચીન ધ-ર્મથી ફરી ગયાછે તે ખરૂં છે પરંતુ એ દોશ સુધારવાનું કામ તેને નહીં બતાવ્યું. તેથી ખ્રિસ્તિ ધર્મ સંપાદન કરવાનું ઠરી શકતું નથી. શું ખ્રિસ્તી ધર્મનો પાયો લીબરલ લેખકોથી હલાવી નથી નાંખયો? એની જેમ પોતાના ધર્મવાલાઓને ચઢાવવાની છે. તે કહેછે કે

હીંદુધર્મ હિંદુઓના સ્વભાવથી પણ વિરૂદ્ધ છે. **આત્મ-** રોગને દૂર કરવાનેવાસ્તે જે ચોતરફ ફેલાવો પામી રહ્યોછે તે કોઈ બહારથી લાવેલો ધર્મ લાભદાયક ઔષધિ નહીં થાય. આવી નાસ્તીકતા કેવળ **વેદ**વિહિત ધર્મનો પુનઃ પ્રચાર કરવાથીજ દૂર થશે અને તેનો જીર્ણોધાર થવો અવશ્ય છે.

આમ કેહેવાથી મારૂં એ પ્રયોજન નથી કે વગર સમજી **વેદ**ને મોઢે કરે કે કેવળ પોથીની પુજા કરે અને વગર સમજે તેના દિવ્યસિદ્ધાંત્તનો અનુરોધ થાય. પણ વિધિવત અધ્યયન થઇ સંવાદમાં દાખલા દલીલો આપ્યા જાય કે **વેદ** સર્વ ધર્મોનું મુળછે. સર્વ વિદ્યાઓનું આદીકારણ છે. હાલ એવા કોણછે કે **વેદ**નું મહત્વ, પ્રતાપ અને ગુહ્યભેદો પ્રગટ કરે? આ કામ એવા માહાત્માઓનું છે કે જેઓ વર્તમાનકાળની વિદ્યાઓ અને સંસ્કૃતમાં યથાયોગ્ય પ્રવીણછે અને જેઓ **વેદ**ના ગુપ્ત અર્થો અને રૂપોના જ્ઞાતા છે. **વેદ**ના અર્થો ગુઢછે અને સાધારણ વાચનારની સમજમાં આવતા નથી એમ **વૈદિક** રહસ્ય જાણવાવાલા માહાત્માઓ કહેછે. એના તાત્પર્યને **નહીં** સમજી અને વેદનો માત્ર કેવળ શબ્દનો વિચાર કરવામાં ઘણા બુદ્ધિમાન પુરૂષો ગોથાં ખાઇ ગયાછે. **કમપારેટીવ**

ફીલોલોજી અર્થાત તે શાદૃશ્ય શબ્દવિદ્યા **વૈદિક** ખરો અર્થ કરવાને સમર્થ નથી. અમારી સભાનો એક અતિ-યોગ્ય ઊત્તમ પુરૂષ **રા. રા. શંકર પાંડુરંગ પંડીત,** મુંબઈમાં **વેદનો** છુટો છુટો તરજુમો કરી રહ્યાછે અને વળી કંઇ એક મહાત્મા જનો એવી શોધ લગાડી રહ્યા છે કે **વેદજ** સર્વ વિદ્યાનું ઉત્પત્તીસ્થાન છે. માટે વર્તમાનના **ભારતવર્ષને** **વેદનું** તાત્પર્ય સમજવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. જેથી આ સમયના લોકોને પૂર્ણ વિશ્વાસ થઈ જાય કે પ્રાચીન સમયમાં ગુઢ વિ-દ્યાઓ તો શુક્ષ્મ રીતીએ સમજી લેવાતી હતી જેનો પુરાવો એજ છે કે આ લાખો વર્ષો થઇ ગયાં તોપણ **વેદ** જેવું શાસ્ત્ર નથી માટે હાલ બીજી કંઇ વિદ્યા શિ-ખવાની કાંઇ પણ જરૂર રહી નથી. **ભારતની** કળા-કૌશલ્યતા **વેદ** ઉપરજ આધાર રાખેછે. અને તે પ-ર્વત ઉપર એક મોટો મ્હેલ બાંધ્યો હોય તેપ્રમાણે શોભે છે. વર્તમાનમાં જે **ભારતની** કલાકૌશલ્યતા પશ્ચિમના ધર્મપર અને બીજા દેશીઓના મત અને વિચાર ઉપર મળી જઈ બગડી છે તે કેવળ કાગળના ઘરની સમાન છે જે પરીક્ષારૂપી હવાના ઝપાટાથી દે-ખદેખાતાંમાં બે ભાગ થઇ ઉડી જાયછે. અમોને એવી

તો આશા નથી કે વર્તમાન સમયની દશામાં પેહેલા સમયની કંઈ રીતી વ્યહવાર અને આચરણ થઇ જાય. પરંતુ સ્વદેશ વૃદ્ધિ પણ આપણી ચાલતી આવેલી રીતી અનુસાર થવી યોગ્ય છે. **ભારત**વર્ષનો મિત્ર તેજછે જે એનો ઉત્કર્ષ કરવામાટે પોતાની પરંપરા રીતીએ ચાલતા આચારોનું વિધિવત્ અનુસરણ કરે. **ભારત**વાસીઓમાં બીજા દેશવાલાઓના મત અને વ્યહવાર ફેલાય એવું ઈચ્છનાર તે તેનો કટ્ટો વૈરીછે. નવી શિક્ષાવાલા જનોમાં બે પ્રકારના લોક જણાયછે. તે જોઇ મને ઘણોજ શોક ઉત્પન્ન થાયછે કે **આર્યો**માં એવા શાહસ્રો છે કે જે યૂરોપવાલાના ચાલતા વેહેવારની નકલ કરેછે. જેઓ પરદેશવાલાઓને શોભા આપેછે અને તેઓના અવગુણો શિખેછે તે કંઈ પણ અર્થના નથી. તેઓમાં મદીરા પાનની પ્રકૃતિ ઘણીજ અનર્થરૂપ છે. હું સઘળે ઠેકાણે એવું જોઊછું કે જ્યાં ત્યાં લોકો યુરોપીઅનોને ઇનામ કે બીજી આસાઓમાટે ઘુટણે નમેછે. તે મૂર્ખ સમજતા નથી કે તેઓ અંગ્રેજ જેવાજ સ્વતંત્ર, વીર અને પ્રતિષ્ઠિત છે છતાં તેઓની સ્વતંત્રતાને હરણ કરનાર તેઓને ધુળમાં રોળનારને નમન કરવાને નિચું સમજતા નથી? પણ ઓર પ્રતિષ્ઠા માનેછે? તેઓ પો-

તાના પદ અને પ્રતિષ્ઠાનો વિચાર નથી કરતા કે અંગ્રેજ લોક એવા નિરબુદ્ધિવાન નથી કે મિથ્યા પ્રશંસા અને આદર સત્કારથી લલચાઇ પોતાનો આવા પ્રતિષ્ઠાઘાતક ઉપર ધિઃક્કાર છુપાવી રાખે. અંગ્રેજ પ્રજા હીમતવાન શત્રુની પ્રતિષ્ઠા કરેછે અને ખુશામતખોર કપટીને ધિક્કારેછે. **ભારતવર્ષ**ની ઉન્નતિ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે કે જ્યારે તેમાં વસનારા પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો યથાવત્ વિચાર કરવા લાગશે અને સત્ય બોલવાની પ્રકૃતી ચાલુ કરશે. એક સમય એવો હતો **આર્યજન** કોઈને વચન આપતા તે પવિત્રતાથી માન્ય રાખતા હતા. પછી તે પોતાનો બંધુ હો વા પરદેશી હો પણ તેને પ્રાણથી પણ વધારે નિભાવતા હતા. ઘણા વૃદ્ધ અંગ્રેજો મને કહેતા હતા કે ૩૦ વર્ષો ઉપર **ભારત**વાસી એવા સાચા હતા કે તમો એક લાખરૂપીઆ કોઈપણ સાહુકારની પાસે વગર ગણે મુકીઆવો તો તેનામાટે પહોંચ પણ લીધી ના હોય તોપણ એક પૈસાનો ફરક પડતો નહીં. તે હમણાં થઈ શકશે? મારા દેશી મિત્રો જેઓ ન્યાયપ્રકરણમાં કામકાજ કરેછે તેઓએ મને અશ્રુપાતથી કહ્યુંછે કે મિથ્યા ભાષણ અને જુઠા સોગન ખાવાનો આજકાલ એટલો પ્રચાર ફેલાઇ રહ્યોછે કે ન્યાયાધિસ

કોઈ દૃઢ પ્રમાણ નહીં હોય ત્યાંસુધી સાક્ષીઓના એક વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી.

ન્યાયની વ્યવસ્થા તો સુધરતી ગઈ પરંતુ લોકો અધિક મિથ્યાવાદી થઈ ગયા. શું આપ ધારોછો કે આવી જુઠાઈના વેપારથી દેશોન્નતિનો મેહેલ ઉઠાવી શકાય છે? **આર્યા**વર્તના ઘણા સાચા મિત્રોએ દેશની દશા મારી આગળ પ્રગટ કરી દીધી છે અને નિરાશ થઈ કહ્યું છે કે હજુ પણ જો આવી દશા આગળ ચાલુ રહી તો સર્વ સત્યાનાશ વળી જશે. કેટલાક તો મને એટલેસુધી કહેછે કે **પંજાબ**-વીગરે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં છે પણ વીરમણી નથી. પરંતુ મારો એવો વિચાર નથી. તમોને સર્વને ઘણુંકરીને યાદ હશે કે જ્યારે જ્યારે **ભારત**વાસિઓની સમક્ષ મેં વ્યાખ્યાનો આપ્યાંછે ત્યારે મેં ઉન્નતિનો સંભવ હોવાની આશા પ્રગટ કરીછે. હું પોતે તેમ ઠગાવા માંગતો નથી કારણ કે મારે આ **પૂન્યભૂમિ**ના લોકો સાથે વસવું છે અને એજ **પૂન્યભૂમિ**માં મરવું છે. હું મારો મત કેવળ એક વાત જોઇને સ્થાપિત કરતો નથી પણ સર્વ દેશનો નાનાથી મોટાસુધીનો હાલ જોઇને કહુંછું. દેશની વર્તમાન દશા પ્રાચીનકાળની દશાથી સર્વદા વિરૂદ્ધ છે. **જુનું**

હિંદ—છેક વર્તમાનની અઢારમી સદીના **ભારતવર્ષ**માં (૧) પેહેલાં તો દેશનો ચલન વ્યવહાર સર્વ પોતપોતાની રીતીને અનુસરીને હતો.-(૨) ખેડુતો કરતાં જમીન અધિક હતી.-(૩) જમીન ફલદ્રુપ હતી. હાલનું કલંકીત નવું **હિંદ—માનચેસ્ટર, બરમીંગહામ** અને **શેફીલ્ડ**નું આશ્રિત થઇ રહ્યું છે. એક શિકારગાહ અને પાદરીઓમાટે આરામનું સારૂં સ્થળ થઈ રહ્યું છે જેઓ મનમાનતો શિકાર ખેલે છે. લોકો અંગ્રેજોની નકલ કરવામાં ડુબતા ચાલ્યાછે. વસ્તી દીનપ્રતિદીન વધતી જાયછે. જમીન પણ દીનપરદીન ઉજ્જડ બનતી ચાલીછે. આવી ગુંચવાયલી દશા જોઇને તેનાથી જે માઠું પરિણામ આવશે તે કહેવાને કંઈ પેગંબરની જરૂર નથી. **ડાકટર હનટર**ના લખાણ પ્રમાણે **ફ્રાન્સ**ની ફલદ્રુપ ધરતીમાં દર ચોરસ માઈલની જમીનમાં ૧૮૦ માણસો વસેછે તે ધનવાળો કેહેવાયછે. સુંદર **આયરલંડ**માં ૧૬૯ માણસો દર ચોરસ માઇલે વસેછે તે ઉપરાંત અમેરીકામાં લાખો સ્વદેશ ત્યાગ કરીને જઈ વસ્યા ત્યારે તેઓનું ઠેકાણું લાગ્યું. **ઈંગ્લંડ**માં દર ચોરસ માઈલે ૨૦૦ માણસો વસેછે તેઓ કારખાનાઓમાં કામ કરી બહારથી અન્ન લાવી પો-

તાનું ઊદર પોશણ કરેછે. પરંતુ બિચારા **ભારતવાસિઓ** જેઓ એક ચોરસ માઈલમાં ૨૪૩ માણસો વસેછે તેઓની શું દશા હશે? ઉત્તર તરફ એવી એવી જગાઓ છે કે જ્યાં દર ચોરસ માઇલે ૬૮૦ માણસોની વસ્તિ છે. આ પ્રમાણે ગણત્રીથી એક એકર જમીન એક મનુષ્યના ભાગમાં પડેછે. દુકાલના કમીશનરો રીપોર્ટ કરેછે કે બંગાલમાં બે કરોડ ચાલીસ લાખ આદમી કેવળ એક કરોડ પચાસ લાખ એકર જમીનની પેદાશ ઉપર પોતાનું ગુજરાન ચલાવેછે. અર્થાત એક પ્રાણી અડધા એકરની ઉત્પત્તિ ઉપર જીવેછે. **ડાક્ટર-હન્ટર** લખેછે કે **ભારતવર્ષની** જમીન ઘણા વખતસુધી આટલા અસંખ્ય પ્રાણીઓનાં પેટ ભરી શકતી નથી. તેનું ફલ શું? કંઈજ નહીં પણ કરોડોનું ભૂખમરાથી નિપજતું અકાળ મૃત્યુ છે.

આવા પરીણામ આ ભવ્ય દેખાતી નગરીઓ, ગૃહો અને યુનીવરસીટી વિગેરેના મોટા મોટા ચાંદોની નિચે સ્વસ્થ પરીપકવ થાયછે. આ રીતે ચક્રન્યાયે એક દોષ બીજા સાથે સમનવિત થાયછે. પાછલા સમયનો અભ્યાસ કરી હવે પછી જે થશે તે કેહેવાને અમે શક્તિમાન થઇશું.

ભવિષ્યકાલની દશા.

એવો કોણ શક્તિવાળો છે કે જે આગળથી ભવિષ્યમાં થવાની વાત બતાવી આપે અને આ સમયમાં જે આંખો આગળ છુપી રહ્યુંછે તેનો પ્રકાશ કરે? પ્રાચીનકાળમાં યોગીઓમાં ભવિષ્ય જાણવાની શક્તિ હતી. તેઓમાં યોગવિદ્યાનું બળ એવું હેતું કે ભૂત અને ભવિષ્ય વર્તમાનમાં સમાન જાણ પડતા હતા. જેમ મધ્યમાં ઉભા રહી ચોતરફની દિશાઓપર નજર પોહોચાડી શકાયછે તેપ્રમાણે યોગી લોકોને સર્વકાળની દશા સમજ પડતી હતી. પરંતુ એવા માહાત્મા આ માયીક સંસારમાં ઘણાજ થોડા છે અને જેઓ છે તે તો મનુષ્યની વસ્તીથી અલગ ગુફા અને પર્વતમાં ગુપ્ત રહેછે. માટે આતો કેવળ વર્તમાન દશાને અનુસરીને ભવિષ્યનાં ફલ ઉપજાવી કાઢ્યાં છે.

જેમ **કમપેરેટીવ ફીલોલોજી** અર્થાત્ શબ્દવિદ્યાથી જેમાં ભાષાઓને એક બીજાથી મેળવી તેનો પત્તો અને તેનું મૂળ કારણ તથા આગળ થવાનાં કારણો માલમ પડી જાયછે તેમજ ઈતિહાસોને એક બીજાથી મેળવી અમો ભવિષ્યની દશા બતાવી શકીએ છીએ. આવી

દૂરબીનમાંથી અમો **હિંદ**ને જોઈએ છીએ તો માલમ પડે છે કે તે એક વખત અત્યંત નિકૃષ્ટ દશાને પોહોંચ્યા બાદ ફરી ઊંચે ચઢવા લાગશે. "**અસ્ત** અને ઉ-**દય**નું" ચક્ર અવશ્ય એક પછી એક થયા કરેછે. ઘડી-યાલનું લંગર ચઢશે તો તે ઉત્તર્યા વગર રહેવાનું નથી. તેમજ મનુષ્યની દશા સદૈવ ચઢતી ઉતરતી રહેછે. દૈવની ગતીના નિયમપ્રમાણે એક પ્રજા મોટી બળવાન્ હોય તે પરમ નિર્બલ અને દરિદ્રી થઈ જાયછે અને બીજી દરિદ્ર અને બળહીન હોય તે ધનાઢ્ય અને બળવાન થઈ જાયછે. કોઈ કોઈ જગ્યાએ એવું જોવામાં આવે કે એક બે પ્રજા અત્યંત દૂરદશાએ પોહોચી પાછી એવી ઉન્નતિ પામે છે કે જેમ રાખમાંથી અગ્નિ બળવા લાગ્યો હોય! હવે ત્યારે **હિંદ**ને કઈ સ્થિતીમાં ગ-ણવું જોઇએ.? બીજા લોકોનો શું મત છે તે મને મા-લુમ નથી પરંતુ મારો એવિષે જે નિશ્ચય છે તે નિવેદન કરૂંછું. મને દ્રઢ વિશ્વાસ છે કે **ભારતવર્ષ** જો અંતરમાં નિરબળ અને નિરજીવ હોત તો તે વિરૂદ્ધ કારણોના વેપારથી આજ સુધીમાં જમીન દોસ્ત થઈ ગયો હોત. જો ત્હેનામાં કાંઈ સ્વાભાવીક બળ નહોત તો તે આજસુધીમાં પોતાના અવગુણે કરી નાશ પામ્યો

હોત. તે આજે હજારો આપત્તિયો ધૈર્યતાથી ખમી કાયમ રહ્યોછે અને હવે ફરી પોતાનું પૂર્વબળ પ્રાપ્ત કરી લેશેજ. **ભારત**ના સંતાનોને હવે સુંદર શિક્ષા લેવાનો અવસર મલ્યો છે. સેંકડો **ભારત**નિવાસીઓ દુનિયાની મોટી બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય જાતીથી રાજ્યપ્રબંધમાં શિક્ષા સંપાદન કરી રહ્યા છે. મારો અમેરીકા દેશ પણ એ શિક્ષામાં સામેલ છે. યુરોપીઅન કેલવણીએ એવી પ્રજમાત ઉભી કરી છે કે જે પ્રજાને ઘેરવવાનો ફાંકો રાખેછે. પ્રાચીન **આર્યો** ઘણા બુદ્ધિમાન અને **તત્ત્વજ્ઞાની** હતા તો હવે તેનાં સંતાનો નિપુણ રાજ્યપ્રબંધ કરતા થશે. હવે બે મોટાં કામ તેઓના માટે શોધી રહ્યા છે. કંઇએક આવાજ કારણથી તેઓએ સુંદર અવસર પામી ઘણી વિદ્યાનો લાભ કર્યો અને કંઇ એવાજ હેતુથી રાજ્યપ્રબંધમાં સમજવાને થોડો વ્યય પડે છે. હવે **હિંદ**ની નવી કળાકૌશલ્યતાનો પ્રારંભ છે જેમાં મોટી બે ઉન્નતિ થતી માલુમ પડેછે. ઉપયોગી અને લાભદાયક વિદ્યાઓદ્ધારદેશનો કલેશ મટી જશે. કદી વર્તમાન ચિન્હ ચાલુ રહેશે અને આ દેશવાલાનું ભલું ઈચ્છવાવાલાઓની પ્રાર્થના છે તો અમોને આશા છે કે જે ગાંડ લોકોને

એક બીજાથી જુદા કરી રહી છે તે ટળી જશે એમાં સંદેહ નથી. ઘણા બુદ્ધિમાન પુરૂષો આ વાત ખરી માને છે કેમ કે **બંગાલ**થી **કચ્છ**સુધી અને **બંગાલ**થી **ત્રાવનકોર**સુધી સર્વ એક માતાના સંતાન છે. જ્યારે, **ભારત**ના ચોવીસ કરોડ નીવાસિઓનો આવો દ્રઢ વિશ્વાસ થઈ જશે ત્યારે યથાર્થ દેશમાં નવો જન્મ પ્રગટ થશે. વર્તમાનની સઘળી વિદ્યાઓ અને શિલ્પકળાઓ અને કારીગરીઓ દેશમાં પ્રચલીત થઈ જશે. પાઠશાળાઓ અત્યંત વિદ્યાભીલાષી વિદ્યાર્થિઓથી ઉભરાઈ જશે. આર્યોની પ્રાચીન વિદ્યાઓને કાલંતરની લાગેલી ધૂળમાટીથી શુદ્ધ થઈ ફરી પ્રચલીત થશે. જ્યારે નવા ભણેલા જુવાનો જે નાસ્તીકતામાં ડુબેલા છે અને સર્વ ધર્મ સંબંધી વિષયોને સંદેહની દૃષ્ટીથી જુવે છે અને પોતાની દેશરીતીના વિરૂદ્ધ આચરણ સ્વીકારી રહ્યા છે તે **વેદ**ની યથાવત્ પ્રતિષ્ઠા કરવા લાગશે. સંસ્કૃતના અધ્યાપક પ્રાચીનકાલની સમાન યથોચિત્ આદર અને સત્કાર કરવા લાગશે. ઉપજીવીકાની ચિંતાથી નિશ્ચિત રહેશે. જ્યારે દૂર દૂરના દેશો રેલવેથી એક બીજા સાથે જોડાઇ જશે, જ્યારે દેશ દેશની કૃષી કર્મોની યથાવત ઉન્નતી થતી જશે અને દેશમાં

ધાતુની ઉત્પત્તી અને વૃદ્ધી થશે, જ્યારે પ્રત્યેક જીલ્લામાં તેની યોગ્યતા પ્રમાણે વસ્તી વધતી જશે અને મિથ્યા ભ્રમની બેડીઓ તુટી જશે અને જે સત્ય જોવાને આંખો મિંચાયલી છે તેના પડદા ખુલ્લા થશે, ત્યારે પૂર્ણ રીતે **ભારત**નો નવો જન્મ થશે અને સાક્ષાત્ સત્‌યુગ વર્તવા માંડશે. ત્યારેજ **આર્યાવર્ત**માં એવા બુદ્ધિમાન અને ગુણી માહાત્માઓ પ્રગટ થશે કે જેની સર્વ દુનિયા પ્રતિષ્ઠા કરશે. **હે ઇશ્વર! એવો ઉતકૃષ્ટ દીવસ ક્યારે આપશે?** જેમ પ્રથમ ઉચ્ચ પદની પ્રાપ્તી હતી તે **ભારત**માં દેશીઓને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? હે **ઈશ્વર!** તું એકલોજ તે દીવસ આવવાનો જાણીતો છે. આગળ બનવાની વાત કોણ બતાવી શકે વારૂ? આ પ્રમાણે બનવાને સો કે બસો વરસ ઉપરાંત થાઓ તેથી અધિક બનવાનો સંભવ નથી. સંસારની ઘટીકાનું લંગર ઘણુંજ ધીમે ચાલેછે. નસીબના ચંદ્રાની તખતીના કલાક, મીનીટ, કે ઘણા યુગો અને સંવતો તથા પેઢીઓનાં ચિન્હ છે. અમારે તો હમણા વર્તમાન સમયથી કામ છે. હાલના કર્મોથી આગળ ફળ નિકળશે.

કારણ આપણું સામર્થ્ય છે અને **ફળ**ને આપણે અધિન છઇએ. **હે સજ્જનો!** જેઓએ મારા વચનનું

શ્રવણ કર્યુંછે તેઓએ યાદ રાખવું કે જેવા તમારાં કર્મો હશે તેવાં તમને ફળની પ્રાપ્તી થશે. કર્મોનો ભોગ જરૂર આપવો પડશે. જે કંઈ ભલાઈ અને બુરાઈનાં કર્મો તમો કરશો અથવા કરવાની ઈચ્છા રાખશો તે સઘળાં ખાતે લખ્યાં જશે. **ભારત**વર્ષની દરેક માતાનો ધર્મ છે કે જ્યારે બાળકને જરા સમજ આવવા લાગે ત્યારે પ્રાચીન સમયની મોટાઇની વાતો તેને સંભળાવે. દરેક પુત્રનો ધર્મ છે કે પોતાના વંશજોની પ્રશંસા અને કર્તવ્યતાને સદૈવ પોતાના જીગરમાં રોકી રાખે. સર્વ **આર્ય સંતાનો**ને ઘટીત છે કે યોગ્ય કામજ બનતાંસુધી કરી પોતાના પૂર્વજોના વંશને લાયક થાય.

રત્નમાળા.

આ **રત્નમાળાનો** ગ્રંથ જેમાં આપણી ભારતભૂમિમાં વિદ્યા તથા નીતિની કેળવણીની પદ્ધતિ પ્રાચીનમાં કેવા પ્રકારની હતી ને તેથી કેવાં પરિણામ પ્રાપ્ત થતાં હતાં એ દરશાવી સાંપ્રતકાળની કેલવણીની પદ્ધતિ કેવા પ્રકારની છે અને તેથી પરિણામ કેવું પ્રાપ્ત થાય છે અને આગળ થવાનો સંભવ કેવો છે વિગેરે દરશાવવામાં આવ્યું છે. વળી તેમાં **ઉત્તમ આત્મજ્ઞાનના** વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે. આ પુસ્તક છપાય છે થોડી મુદ્દતમાં તૈયાર થઇ પ્રસિદ્ધ થવાનો સંભવ છે. પુસ્તકની ઘણી થોડી નકલો કઢાની છે અને તેની **કિંમત રૂ ૧-૪-૦** રાખવામાં આવશે. માટે દેશ હિતેશી અને ધર્મ જીજ્ઞાસુ જનો તેવા અમુલ્ય પુસ્તકનો લાભ લેવા ચુકશે નહી. સદરહુ પુસ્તક માટે આ પુસ્તકનાં પુઠાં ઉપર જણાવેલા ઠેકાણે નામ જલદીથી નોંધાવવા ભલામણ કરીએ છીએ.

મ. દ.

સૂચના.

સનાતન ધર્મદર્શક પુસ્તકો.

	કિંમત રૂ.	આ.	પૈ.
સુબોધ પત્રિકા પૂર્વાર્ધ.	૦	૧૨	૦
,, ,, ઉત્તરાર્ધ.	૧	૪	૦
સન્માર્ગ દર્શક ગ્રંથ પત્રાત્મક.	૦	૨	૦
પતીવ્રત પ્રભદા (સ્ત્રી રીતિ નીતિ દર્શક ચિત્ર સાથે).	૦	૬	૦
ભારતવર્ષનું ત્રિકાલીક દર્શન.	૦	૪	૦

દરેકનો ટપાલ ખર્ચ અરધો આનો.

ઉપલા ગ્રંથો રોકડી કિંમતે અથવા વેલ્યુ પેએબલથી નિચેના ઠેકાણેથી મળશે.

મુંબઈ:—મનમોહનદાસ દયાળદાસ.

ઠેકાણું:—ભુલેશ્વર ત્રીજે ભોઈવાડા ઘર નંબર પર.

સુરત:—નૌતમરામ ઉત્તમરામ ત્રિવેદી.
સુરત સનાતન ધર્મ સભાના સંપાદક.

ઠેકાણું:—હવાડીઆ ચકલો.